

INTEGRAREA ȘTIINȚELOR SOCIALE ȘI UMANISTE CU PSIHOLOGIA: LĂRGIREA CERCETĂRII FACTORULUI SPIRITUAL

PARNOVEL Valeriu

Instaurarea orânduirii burgheze, tranziția Europei la manufactură, apoi la industrie are o influență colosală și asupra științei socio-umaniste. Ea obține un impuls dinamic și permanent pentru dezvoltare. Și știința social-umanistă sporește numeric și substanțial: în continuu apar discipline noi, obiectul lor de studiu se lărgeste, se ramifică, procesele de diferențiere și integrare le cuprind în întregime. Inclusiv până la sfârșitul secolului al XIX-lea una din formele principale de dezvoltare era separarea științelor de filosofie. Așa, în jumătatea a doua a secolului consemnat generează valul doi de separare al științelor de filosofie. Primul val cuprindea, în fond, știința reală și cea naturală, valul doi ține deja de știința umanistă și cea socială. Ultima din științele reale ce s-a separat de filosofie a fost biologia. Paralel la aceasta se începe procesul de separare de filosofie a științelor despre social și spiritual: a filologiei, sociologiei, psihologiei, logicii, eticii, esteticii, mitologiei, politologiei, culturologiei, scientologiei, religiologiei ș.a. Contemporanii au remarcat situația respectivă a filosofiei în mod figurat, comparând-o cu starea fără avere a regelui Lear din opera lui W. Shakespeare.

Devenind științe de sine stătătoare, multe din ele continuă să se dezmembreze în discipline cu orientări mai înguste. Spre exemplu, psihologia, logica, sociologia, științe cândva unitare, s-au transformat într-un răstimp scurt într-o puzderie de discipline și orientări ce prezintă deja familii vaste de studiu. Paralel cu procesul de diferențiere a științelor are loc și procesul opus – de integrare a lor. Exemplu grăitor de acest gen poate servi formarea științelor interdisciplinare. Pentru lucrarea de față interes prezintă conexarea științelor naturale, sociale și umaniste cu psihologia. În rezultat se înfiripă discipline principial noi după conținut și metodologie, netradiționale în comparație cu conținutul celor existente: psihofizica, geopsihologia, antropologia psihologică, psihobiologia, psihofiziologia, zoopsihologia, etnopsihologia, psihologia socială, paleopsihologia, psihologia istorică, psiholingvistica, psihopedagogia, psihologia ecologică, psihologia juridică etc. Și indiscutabil rămâne faptul că acest proces este abea la început de cale.

„Netradiționalitatea” disciplinelor proaspăt apărute constă în faptul că ele includ obiectivul și subiectivul într-un tot unitar. Spre comparație,

științele tradiționale au în calitate de obiect de studiu separat sau trăsăturile realității obiective, ori (separat) cele ale fenomenelor spirituale, pe când cele «netradiționale» le comasează, inițial le iau ca un întreg.

Conexarea științelor cu psihologia nu poate fi considerat un proces ordinar, de rând. Conexarea științelor cu psihologia constituie o cotitură semnificativă în dezvoltarea lor, dar în deosebi, a cunoștinței socio-umaniste, având consecințe adânci pentru statutul ei. Procesul respectiv inaugurează în știința consemnată factorul psihologic (spiritual) pluriform, modificând esențial fața și conținutul ei. Așa, devine actuală problema metodologiei și sistemelor de noțiuni principial noi, ce ar permite de a ține cont de „subiectivitatea” factorului spiritual, păstrând totodată, și statutul obiectiv al științei. Astfel ramura ei socială se apropie la maximum de realitate, adâncește specificul său, definitiv se îndepărtează de starea de a fi o „fizică socială”, avansând astfel la un grad nou de maturitate. Dar în literatura de specialitate acest proces semnificativ este elucidat destul de modest. Lucrarea de față are scopul de a atrage atenția la fenomenul consemnat, a contribui la culegerea datelor respective, la sistematizarea și interpretarea lor.

Procesul de diferențiere și integrare al științelor sociale și umaniste este cu siguranță curios după componență, dar un interes deosebit prezintă evaluarea lui. Privitor la subiectul consemnat pot fi trase câteva concluzii importante. Primul lucru ce trebuie relevat ține de prezența unui număr considerabil de științe despre spiritual. Faptul respectiv permite de a face prima sinteză. Pentru prima dată în istoria culturii domeniul spiritualului s-a transformat dintr-un segment mărginit de cercetare al științelor unice (filosofiei, filologiei, logicii) într-o arie vastă de studiu multidisciplinar, care, cum deja s-a menționat, continuă să se extindă, să se ramifice, să se complice. Deci, factorul spiritual devine subiect de studiu sistematic, multilateral, de sine stătător. O demonstrație mai amplă a acestei concluzii se va prezenta nu într-un act aparte, ci pe tot parcursul lucrării de față.

Concluzia a doua, ce poate fi trasă din observația asupra proceselor de dezvoltare a științelor sociale și umaniste, ține de lucruri și mai generale. Poate fi afirmat cu tărie că **cultura intelectuală europeană în întregime a înfăptuit cotitura spre psihologism**. Semnificația enunțului de față necesită o descriere detaliată, deoarece pentru moment fenomenul respectiv rămâne un subiect puțin discutat. De regulă, psihologismul este evaluat ca fenomen separat, tipic doar unor discipline aparte [9]. În viziunea noastră, există tot temeiul de a aprecia psihologismul mai larg și,

respectiv, mai adecvat – ca fenomen de acțiune social-intelectuală vastă, ca fenomen de scară culturologică. O pricepere similară este citată mai jos:

- psihologismul, mișcare filosofico-metodologică largă, cronologic îndelungată;
- conținutul ei constă în evidențierea locului, rolului, semnificației deosebite a factorului psihologic [26].

Conceperea respectivă, fiind una din cele mai largi, totuși, mărginește psihologismul cu limitele filosofiei. Dar este bine cunoscut faptul că mișcarea consemnată a ieșit din limitele filosofiei, a cuprins o parte considerabilă de științe umaniste și sociale, a culturii artistice. În așa aspect psihologismul se înfățișază deja ca mișcare și vastă, și integră, mișcare a unei părți considerabile a culturii intelectuale europene pe parcursul ultimilor 150 de ani. Mai jos se întreprinde un act de argumentare pentru justetea tezei declarate.

Cotitura culturii europene spre psihologism se conturează evident în jumătatea a doua a secolului al XIX-lea, sporind și adâncinduse în continuare. Cu poate fi remarcat în prealabil, scara psihologismului impresionează: el cuprinde sociologia, etnografia, logica, estetica, dreptul, lingvistica, geografia, știința literaturii, istoria [9, a vedea lista bibliografică]. Disciplina de la urmă poate servi ca exemplu pentru sesizarea proceselor similare din alte științe și domenii ale culturii. Mai jos se vor cita din opiniile unor istorici care pledează pentru introducerea factorului spiritual (în unele viziuni, psihologic) în obiectul de studiu.

În rândul istoricilor se observă o atitudine critică către modul tradițional de abordare. Condiționat el este numit „istorie social-economică”, un secol în urmă considerat mostră de performanță ce a substituit abordarea „istorie politică”, iar astăzi – deja mod mărginit. Posibilitățile „istoriei social-economice” se consideră deja epuizate, astăzi se tinde de a o substitui cu „istoria social-psihologică” [15]. În viziunea istoricilor, deficiențele abordării „istorie social-economică” sânt dizolvarea istoriei în determinismul economic, subestimarea factorului spiritual, ce înseamnă o reprezentare a istoriei fără om, o așa-zisă „fizică socială” [17, 20]. Mai jos sânt citate opinii corespunzătoare: „Adresarea către psihologia socială nu prezintă o modă, ci consideră o necesitate socială mult îndurată. După frica analizei psihologice deseori se ascunde o reprezentare simplificată despre dezvoltarea procesului istoric” [14, p. 21]. Sau: „...istorie fără psihic prezintă o istorie fără oameni vii” [25, p. 8]. De aceeași părere este istoricul olandez, renumitul teoretician al culturii I.Huizinga: „Istoria civilizației trebuie să se ocupe cu visurile despre frumos și iluziile romantice

asemenea, ca și cu calcularea populației și veniturilor” [27, p.130]. Astfel, neliniștea profesională a istoricilor este justificată și incontestabilă. Într-adevăr, istoria omenirii nu se reduce și nu se epuizează cu modul de producție al bunurilor materiale, cu procesele politice sau bătăliile militare; istoria, în care omul este înfățișat fără evidența factorului spiritual, prezintă o istorie tratată în mod naturalist sau în genul materialismului economic.

Psihologismul ia proporții mari și asupra culturii artistice. Așa, în literatura respectivă se cristalizează un gen nou, *genul psihologic* de roman, piesă de teatru, detectiv, care devin un atribut inseparabil [10, 18, p.51-64]. Influența psihologismului nu ocolește și filosofia occidentală. Aici s-au format orientări de răsunset care au ca obiect de studiu diverse fenomene spirituale umane sau sociale: fenomenologia (fenomenele conștiinței), hermeneutica (interpretarea textului sau fenomenelor culturii spirituale), freudismul și neofreudismul (subconștientul și inconștientul la om și în cultură), existențialismul (frământările omului asupra existenței sale în lume), personalismul (realizarea potențialului creativ al personalității), neopozitivismul (logica și limbajul științei), structuralismul (natura structurală și funcționarea fenomenelor social-spirituale: povesteii, mitului, gândirii omului primit, limbajului ș.a.).

Răspândirea largă, influența adâncă a psihologismului era însoțită, avea ca componentă numeroase devieri și extreme esențiale, spuse pe nume, *psihologizarea* fenomenelor istoriei, culturii, societății. Astfel de extreme pe bună dreptate stârneau la istorici, sociologi respingere, o estimare negativă. Dar până și prezența devierilor respective nu epuizează, nu șterg însemnătatea cotiturii culturii intelectuale spre psihologism. Sensul fenomenului „cotitura culturii spre psihologism” poate fi exprimat simplu: ***cultura intelectuală europeană s-a întors cu fața la psihologie***. Acest fapt are o însemnătate extraordinară pentru cultură. Ea asimilează, se îmbogățește cu un element nou, care se răspândește larg, pătrunde adânc, care deja a devenit pentru știință, artă inseparabil și firesc. Astfel, cotitura consemnată devine ireversibilă. În special, pentru știință psihologismul înseamnă instituționalizarea factorului spiritual în conținutul ei: ramificarea lui, stabilirea legăturilor de reciprocitate cu alte componente, deci, transformarea lui în fenomen „de masă”, „ordinar”, multidisciplinar. În așa interpretare psihologismul poate fi conceput ca mișcare largă a culturii intelectuale din ultimii 150 de ani, mișcare de plan și însemnătate culturologică, mișcare, care va decurge în continuare și va avea consecințe noi, mai mari, mai adânci pentru cultură.

Concluzia a treia, ce poate fi trasă din observația asupra proceselor de dinamizare a științei socio-umaniste, ține deja de domeniul ei: diversificarea, ramificarea cercetării factorului spiritual în niveluri. Așa, se disting investigații, orientate spre studierea trăsăturilor și legăturilor lui generale și, respectiv, a infinitului de particularități. Pentru lucrarea de față interes prezintă cercetările de nivelul unu. Însemnătatea lor constă în faptul că ele indică la gradul sporit al studiului, anume ele tangentează cu metodologia filosofică, cu chestiunile ei generale: modul de a privi problema, căile de asigurare cu noțiuni corespunzătoare ș.a. Pentru a ilustra subiectul respectiv, pentru a întocmi o reprezentare integrală despre durata și vastitatea căutărilor, diversitatea și complexitatea lor mai jos se reproduc exemple investigaționale de acest gen. Periodic ele vor fi însoțite de comentariu metodologic și conceptual.

Studiul trăsăturilor generale ale factorului spiritual se înfăptuiește deja timp îndelungat și în numeroase științe: etnopsihologie, medievistică, arheologie, scientologie, istoria științei, istoria artelor, istoria culturii țărilor, regiunilor sau popoarelor ș.a. Primele studii științifice ale întrebărilor menționate revin etnopsihologiei. Fondatorii M. Lazarus și H. Steinthal formulează ideile ei de bază către începutul anilor '60 ai secolului al XIX-lea. Locul central îi revine conceptului „*spirit popular*”. În opinia inițiatorilor formațiunea respectivă exprimă asemănarea psihică a indivizilor ce aparțin aceiași națiuni. „Spiritul popular” se derivă din psihologia individului și, chipurile că, poate fi formulat în baza studiului comparativ al limbajului, mitologiei, moralității și culturii.

Conceptul „spirit popular” și modul lui de cercetare își au rădăcina în Școala mitologică a folcloristicii și științei literaturii, ce apare ceva înainte de etnopsihologie – anii '30 ai secolului al XIX-lea la romanticii germani¹. Școala consemnată dezvoltă ideia despre rolul determinant al mitologiei în devenirea folclorului și literaturii, iar ambele fenomene (mitul, folclorul) le consideră creație impersonală, inconștientă a „sufletului popular”. Etnopsihologii însă atribuie tezei respective puterea unui raport invers – trăsăturile folclorului și mitului, chipurile că, indică la trăsăturile „sufletului popular” impersonal, transformând-o astfel în modalitate de cercetare. Desigur, că ea rămâne o modalitate controversată, metodologic neverificată, nu fără cusuri esențiale, dar, totuși, se solicită, devine mijloc atragativ pentru lucrări corespunzătoare în multe țări europene, în special

¹ Germenul conceptului „spiritul națiunilor” poate fi observat în reprezentările iluministilor francezi, în special, Voltaire utilizează o noțiune similară în opera sa vestită „Încercare asupra istoriei generale și asupra moravurilor și spiritului națiunilor” (1756-1769). Prin ultima Voltaire subînțelege faptul că fiecare popor posedă trăsături naționale deosebite ce se resimtesc pe tot parcursul mersului istoriei lui.

și în România [3, p.34]. Dezvoltarea ulterioară a științei literaturii și folcloristicii introduce rectificări considerabile în moștenirea ideatică a Școlii mitologice, dar indiscutabil rămâne meritul ei – lărgirea reprezentărilor despre mitologie ca o etapă logică în dezvoltarea spirituală a omenirii.

Evoluția conceptului „spirit popular” are o continuare expresivă în studiul psihologului și filosofului german W. Wundt despre psihologia popoarelor (*Психология народов*, т. 1-10, 1900-1920, *Проблемы психологии народов*, Москва, изд. Колос, 1912). Și cum demonstrează istoriografia timpului respectiv, subiectele „spiritul popular”, „psihologia poporului”, „psihologia națiunii”, îndeobște statura psihologică a oricărei comunități etnice se bucură de o atenție deosebită, au devenit internaționale, se elaborează pe larg în multe țări, numără un volum impunător de lucrări, printre care și opere similare în România, Rusia [3, p.40-41, p.51, p.66-67, 4, 29].

E cazul să relevăm faptul că anume elaborarea subiectelor respective era însoțită de extreme provocatoare, de *psihologizarea* istoriei, culturii, fenomenelor sociale. Și totuși, aceste investigații nu pot fi considerate doar simple devieri eronate sau greșeli regretabile. Probabil, pentru o evaluare mai fină este necesar și de o metodologie mai complexă. În lucrarea de față se propune de a divide investigațiile trăsăturilor generale ale factorului spiritual în intenție și mod de soluționare sau mod de asigurare cu noțiuni necesare. În așa caz, evaluarea elementelor menționate va fi separată, și deci, modul nesatisfăcător de soluționare nu va șterge, nu va înlătura, nu va respinge intenția ce, deseori, exprimă o problemă importantă sau căutări de ordin general. Intențiile însă trebuiesc analizate mai minuțios, elucidând noutatea și contribuția lor în comparație cu cele precedente, și totodată, păstrate, căutându-le moduri noi, corespunzătoare de soluționare. Alt moment de ordin conceptual, ce reiese din observația asupra investigațiilor în cauză, este faptul că în limitele unei discipline (în cazul respectiv, etnopsihologiei), pe un sector aparte se încearcă de a stabili legități generale ce țin de un întreg unitar. Astfel de intenții prezintă din start un lucru metodologic nerealizabil, deoarece țin, totuși, de prerogativa filosofiei.

La începutul secolului al XX-lea cercetările trăsăturilor generale ale factorului spiritual capătă un aspect nou: se pune în valoare intelectul și gândirea omului primitiv [13, 19]. Aceste cercetări se desfășoară în cadrul etnografiei culturii la intersecția ei cu sociologia, psihologia, istoria. Lucrările elaborate stârnesc discuții vii, de lungă durată și găsesc răsunet până în prezent.

Cele mai numeroase și multilaterale cercetări ale trăsăturilor generale ale factorului spiritual revin, totuși, științei istorice. Investigațiile consemnate prezintă o derivată naturală a proceselor și fenomenelor de dezvoltare a științei socio-umaniste din ajunul și prima jumătate a secolului al XX-lea: diferențierea și integrarea cu psihologia, dezvoltarea și ramificarea ei rapidă, căutările teoretice ale istoricilor B.Croce și I.Huizinga, problematica filosofiei culturii generată de Școala de la Baden, opera corespunzătoare a lui O.Spegler, W.Diethey ș.a. În rezultat se conștientizează în mod mai acut starea insuficientă a științei istorice, subestimarea factorului spiritual pentru studiul istoric, faptele respective se consideră „spațiu alb” al domeniului, în discuție se pun chestiuni metodologice de acest ordin [1, 17, 20]. Miezul atitudinii critice și problematicii corespunzătoare constă în necesitatea de a lărgi obiectul de studiu al științei istorice prin completarea lui cu factorul spiritual [12, 25]. Un aport practic în climatul investigațional îi aparține teoreticianului și istoricului de cultură renumit I.Huizinga. El elaborează cercetări minuțioase a factorului spiritual în contextul istoric al anumitor secole și țări. Astăzi lucrarea respectivă este plasată în lista operei clasice a gândirii istorice [1]. În curând aceste căutări teoretice și acțiuni practice primesc un impuls nou de dezvoltare. Modul de cercetare a viziunii medievale asupra lumii, bazat pe analiza monumentelor literare și artei, propus de I.Huizinga, a fost sesizat de orientarea „istoria social-psihologică franceză” și continuat în opera lui L.Febvre, R.Mandrou ș.a.

În perioada interbelică în Franța ia ființă Școala Știința istorică nouă, cunoscută mai bine ca Școala de la Annales. Printre problemele abordate sânt întrebări adiacente cu chestiuni de cercetare a trăsăturilor generale ale factorului spiritual. Pentru abordarea lor istoricii Școlii menționate înaintea termenii „utilaj mental” și „mentalitate”. Termenul din urmă are un conținut larg: stare de spirit, facultăți mintale, mod de spirit, viziune despre lume. E firesc că conceptul respectiv se utilizează variat: ca mod general de a gândi, a înțelege, a simți, a percepe, a vedea lumea, propriu unui om în parte sau ca caracteristici ale formelor colective de conștiință, tipice deja pentru epoci istorice în întregime. Ultima variantă de utilizare admite folosirea termenului „mentalitate” la numărul plural, spre exemplu, istoria mentalităților [6, 8, 17]. În comparație cu „utilajul mental” conceptul „mentalitate” s-a dovedit a fi mai solicitat, întrece limitele medievisticii, se folosește pe larg în afara ei, devine cuvânt de rotație internațională. Faptul respectiv ilustrează elocvent necesitatea acută în termeni de acest gen.

Întroducerea mijloacelor noi de noțiuni, foarte reduse cantitativ, totuși, modifică spre bine situația investigațională. Ideile și experiența istoricilor

Școlii de la Annales privitor la factorul spiritual au găsit sprijin și continuare în multe țări, în special, în Rusia, România contemporană [16]. Există și forme instituționale de acest gen, spre exemplu, poate fi indicat Seminarul interinstituțional Psihologie istorică, ce funcționează de la sfârșitul anilor '80 în cadrul Academiei de Științe a Federației Ruse, pe lângă Consiliul științific de Istorie a culturii universale. Activitatea respectivă se face cunoscută publicului cititor prin agendă periodică „Одиссей: Человек в истории”.

Un alt complex de cercetări ale factorului spiritual, ale trăsăturilor lui generale este prezentat de scientologie și istoria științei. Aici locul central revine conceptului „stil istoric al gândirii științifice” și respectiv problematicii corespunzătoare. Motivul, interesul inițiatorilor ei ține de necesitatea de a concepe dezvoltarea cunoștinței și gândirii științifice ca proces logic, cu etape istorice consecvente, conexat cu schimbările sociale, economice etc.

Conceptul de stil a fost împrumutat de scientologie din studiul artelor. În scientologie apare pentru prima oară către mijlocul secolului al XX-lea, se elaborează în baza datelor științei reale de avangardă și de exponenții ei proeminenți [2, p.224-226]. Astăzi conceptul „stil de gândire științifică” se tratează foarte variat, semnificația lui inițială a fost modificată variat: stil fizicalist, stil newtonian de gândire, stil probabilist, stil sistemic de gândire etc. [22, 23, 24, 28]. Modificările consemnate sânt rezultatul, cum consideră cercetătorii inițiați, scoaterii la iveală a naturii heterogene, complexității fenomenului „stil de gândire științifică”. O confirmare suplimentară la cele menționate mai sus pot servi conceptele similare, elaborate deja în filosofia științei: „paradigmă” (T.Kuhn), „programă de cercetare științifică” (I.Lakatos), „fundament filosofic al științei”, „mostră de bază a cunoștinței”. Dar indiferent de controversele tratării conceptelor „stiluri de gândire științifică” este evident că ele prezintă diverse tentative de a desemna din trăsăturile generale ale factorului spiritual, conexat cu domenii speciale.

Cum deja s-a menționat, domeniul inițial al termenului „stil” este studiul artelor și estetica. Aici el are o istorie multiseculară ce se trage din antichitate. La rangul de categorie a esteticii a fost ridicată de Hegel, deși teoria generală despre stilul artistic deocamdată nu este creată. Conceptul consemnat deține diverse semnificații. Se distinge stil al autorului în parte, stil național, precum și stiluri ai epocii, ai orientărilor artistice de scară istorică, altfel, „stiluri mari”. La cei din urmă se referă: stil elenistic, stil romantic, stil renascentist, stil clasic ș.a. Toate aceste tipuri de „stiluri mari”, ca și în cazul cu „stil istoric de gândire științifică”, tangentează nemijlocit cu problematica marcată în lucrarea de față ca trăsături generale ale sferei

spirituale a societății. Elaborarea acestor chestiuni și subiecte s-a apropiat de lucruri generale, ce țin deja de dezvoltarea societății ca un tot unitar, de sfera ei spirituală. Probabil că și soluționarea acestor chestiuni și subiecte nu este posibilă pe sectoare separate, în limitele disciplinelor aparte. Soluționarea chestiunilor consemnate presupune existența unei teorii generale despre sfera spirituală a societății, fapt ce ține deja de prerogativa filosofiei.

Examinarea proceselor de diferențiere a științei socio-umaniste, integrarea ei cu psihologia se va încheia cu descrierea mitologiei. Ca știință despre mituri și legende istorice, ca disciplină concretă despre o formă istorică spirituală există circa două secole. În acest răstimp s-au acumulat numeroase date despre fenomenul studiat. Deseori ele servesc ca temelie pentru a înainta ideii ipotetice de nivel principial, spre exemplu, mitul ca modalitate istorică de gândire și asimilare a realității, mitul ca etapă logică în dezvoltarea spirituală a omenirii. Ce-i drept, tentativele respective au luat naștere nu în sânul mitologiei, ci dincolo de ea și din numele ei. Situația descrisă se explică prin faptul că mitologia ca disciplină științifică se află la etapa finală a nivelului empiric de dezvoltare. Concluzia respectivă se bazează pe observația asupra operei mitologice existente, care în mare măsură se reduce la descrierea, sistematizarea și clasificarea miturilor ai diferitor popoare și regiuni. Astfel de literatură se editează în multe țări și servește bază pentru a întocmi enciclopedii, dicționare sau coduri în volume de tipul „Mituri ale popoarelor lumii” [7, 11, 21]. În felul acesta, se poate de conchis că mitologia abea se apropie de pragul nivelului teoretic de dezvoltare a cunoștinței și, prin urmare, timpul pentru a înainta ideii conceptuale, principii și doctrine proprii ține încă de viitor.

Încheierea descrierii cursive a proceselor de dezvoltare a științei socio-umaniste permite de a trece la observări și sinteze. Atrage atenția extinderea, vastitatea cronologică, geografică și disciplinară a cercetărilor factorului spiritual. Devine firesc faptul că el s-a transformat în obiect de studiu „de masă”, „de rând”, de sine stătător. Impresionează varietatea și vastitatea subiectelor puse în discuție: „spirit al poporului”, „spirit al națiunii”, „psihologia popoarelor”, mintea omului primitiv, modalitatea istorică de gândire, înaintată în baza datelor mitologiei, stil istoric de gândire în știință, în artă, derivatele lor pe parcursul dezvoltării activităților respective. Cu alte cuvinte, au loc tentative de a aplica principiul dezvoltării istorice la diverse integrități social-spirituale, de a scoate la iveală și desemna particularități concret-istorice ale lor. Are loc diversificarea cercetării factorului spiritual pe niveluri. În știința ramurală, în limitele

sectoarelor ei aparte se întreprind numeroase tentative de a formula legi generale istorice ale factorului spiritual ce țin sau care tangentează cu chestiuni similare din filosofie. Deci, în încheiere se poate marca faptul că în știința socio-umanistă s-a creat o situație cognitivă nouă. Sensul ei poate fi redat prin repetarea ideii deja menționate că cultura intelectuală (în cazul respectiv, știința socială și umanistă) s-a întors cu fața la psihologie. Însemnătatea psihologismului pentru știința menționată poate fi nemijlocit comparată într-un fel cu însemnătatea matematizării științelor. Totuși, însemnătatea situației cognitive descrise poate fi cuprinsă, concepută și formulată în modul corespunzător, elucidând reflectarea proceselor neordinare ai științei socio-umaniste în filosofie. Viziunea ei integrală asupra lucrurilor și proceselor respective ar contribui la întocmirea unui tablou unitar al căutărilor științei socio-umaniste.

Bibliografia:

1. Bloch, Marc. Pledoarie pentru istorie. Cluj-Napoca, Tribuna, 2007.
2. Born, Max. Fizica în concepția generației mele. București, Ed. Științifică, 1969.
3. Chelcea, Septimiu. Un secol de cercetări psihosociologice: 1897-1997. Iași, Polirom, 2002.
4. Drăghicescu, Dimitrie. Din psihologia poporului român București, Ed. Albatros, 1996.
5. Huizinga, I. Amurgul evului mediu: Studiu despre formele de viață și de gândire din secolele al XIV-lea și al XV-lea în Franța și în Țările de jos. București, Univers, 1970.
6. Introducere în istoria mentalităților colective: Antologie. Studiu introd., selecția și trad. textelor Nicoară Toader. Cluj-Napoca, Ed. Universitatea „Babeș-Bolyai”, 1995.
7. Kernbach, Victor. Dicționar de mitologie generală: Mituri, divinități, religii. București, Ed. Albatros, 1995.
8. Nicoară, Simona, Nicoară Toader. Mentalități colective și imaginar social: Istoria și noile paradigme ale cunoașterii. Cluj-Napoca, Presa Universitară clujeană, 1996.
9. Parnovel, V. Evaluarea psihologismelor culturii intelectuale: schimbarea situației cognitive. Studia Universitatis: Revistă științifică. Seria Științe Umanistice. Chișinău: CEP USM, 2009, Nr.10(30), pp.9-13.
10. Protopopescu, Al. Romanul psihologic românesc. Ed. a 2-a. Pitești, Paralela 45, 2000.
11. Vulcănescu, R. Mitologie română. București, Ed. Academia R.S.R., 1987.
12. Барг, М.А. К вопросу о современной структуре предмета истории как науки // Всеобщая история: Дискуссии, новые подходы. Вып.1. Москва, Наука, 1989, с.89-102.
13. Боас, Ф. Ум первобытного человека. Москва-Ленинград, Государствен. изд-во, 1926, 153с.
14. Громько, М.М. Социальное настроение как категория общественно-исторической психологии.// Бахрушинские чтения. Вып.1. Новосибирск, Наука, 1966, с.20-31.
15. Гуревич, А.Я. История и психология //Психологический журнал, 1991, Т.12, №4, с.3-15.
16. Гуревич, А.Я. Категории средневековой культуры. 2-ое изд. Москва, Искусство, 1984.

17. Гуревич, А.Я. Проблема ментальностей в современной историографии // Всеобщая история: Дискуссии, новые подходы. Вып.1. Москва, Наука, 1989, с.75-89.
18. Есин, А.Б. Психологизм русской классической литературы. Москва, Наука, 1988.
19. Леви-Брюль, К. Первобытное мышление. Москва, 1930.
20. Лопухов, Б.Р. Духовные факторы в истории //Всеобщая история: Дискуссии, новые подходы. Вып.1. Москва, Наука, 1989, с.64-74.
21. Мифы народов мира: Энциклопедия. В 2-х т. Москва, Советская энциклопедия, 1980-1982.
22. Новак, И.Б. Вопросы стиля мышления в естествознании. Москва, Наука, 1982.
23. Новак, И.Б. Системный стиль мышления. Москва, Знание, 1986.
24. Парахонский, Б.Д. Стиль мышления: Философские аспекты анализа стиля в сфере языка, культуры и познания. Киев, Наукова думка, 1982.
25. Поршневу, Б.Ф. Социальная психология и история. 2-ое изд. Москва, Наука, 1979.
26. Психологизм// Словарь философских терминов. Под ред. проф. В.Г. Кузнецова. Москва, ИНФРА-М, 2005, с.458-460.
27. Розовская, И.И. Проблематика социально-исторической психологии в зарубежной историографии XX в. // Вопросы философии, 1972, №7, с.128-136.
28. Сачков, Ю.В. Эволюция стиля мышления в естествознании // Вопросы философии, 1965, №4, с.118-124.
29. Шпет, Г. Введение в этническую психологию. Вып.1. Москва, 1927.